

La massacre que Vila-real rescatà de l'oblit

Imatge de l'acte de commemoració de la crema de Vila-real el 12 de gener del 1706, amb els miquelets austriacistes i personatges de l'època.

La recuperació per a la memòria històrica d'aquests fets té molt a veure amb la creació d'aquella associació, que nasqué a finals del 1994 amb només set socis, una mica abans del que seria el 300 aniversari d'aquest luctuós episodi. El reconeixement institucional de l'efemèride vingué més tard, amb l'arribada al govern municipal l'any 2011 d'un quadripartit progressista. Però abans de conèixer com es va gestar la recuperació d'uns fets que poca gent a Vila-real coneixia unes dècades enrere, potser convindria acostar-nos al relat històric a través, entre d'altres, del "Diario de operaciones" de Cristóbal de Moscoso y Montemayor, Conde de las Torres, un document recuperat per l'arxiver municipal, Vicent Gil, de l'Arxiu Històric Nacional, més concretament de la correspondència de José de Grimaldo, secretari del Despatx de Guerra i Hisenda del monarca borbònic. Aquesta documentació es donarà a conèixer a finals d'aquest any o principis del 2015 en un llibre que arreglarà diverses qüestions històriques sobre la ciutat.

12 de gener del 1706, les tropes borbòniques conduïdes pel Conde de las Torres, de campanya militar per les comarques castellonenques, entren a sang i foc en Vila-real, on causen una autèntica massacre. Una operació de càstig i escarni per vèncer la resistència austriacista que, fa dues dècades, l'associació Socarrats rescatà de l'oblit en un acte amb més projecció social cada any.

Som al mes de desembre del 1705. La ciutat de València jura fidelitat a l'arxiduc Carles d'Àustria i el monarca rival en el conflicte successori, Felip V, ordena posar fi a la infidelitat valenciana "por la fuerza de las armas". Això implica que part de l'exèrcit es trasllada des d'Aragó a terres castellonenques, ocupe Morella i Benicarló i marxe sobre la capital valenciana. L'objectiu és establir una línia defensiva que talle la

comunicació de les tropes austriacistes entre Aragó, Catalunya i València i assegure, al seu torn, el subministrament dels efectius borbònics.

De las Torres, considerat pels seus subordinats com un cap militar "organitzador i tàctic", tot i que de tracte aspre i difícil (una visió que Vicent Gil confirma pel to i "l'aire de superioritat" que destil·len els seus escrits) comença a escriure el diari d'operacions el 26 de

A l'esquerra, la torre Motxa, darrer vestigi de les muralles de Vila-real i escenari de part de les commemoracions. A la dreta, homenatge dels Mique-

desembre. I arregarà, fins al 17 de gener, les operacions de l'exèrcit borbònic a Morella, Catí, Sant Mateu, Benlloch, Borriol, Vila-real i Nules. Una campanya marcada per un hivern especialment cru. El riu Ebre arriba a gelar-se al seu pas per Tortosa, la qual cosa apunta a temperatures extremes de 10 a 15 graus sota zero. Les tropes estan mal alimentades i desmoralitzades. Per pujar la moral dels seus soldats i minar la dels austriacistes, Moscoso ordena una campanya de saqueig i terra cremada que té Catí com a primera víctima: la població patí execucions de guerra, la crema de les cases, el saqueig del terme municipal i l'enderroc de masies i molins. Es pretén donar "ejemplo al país". A la Salsadella, poc després, el cap borbònic anota el pas a degolla de 250 austriacistes. El terror s'instaura al Maestrat i la Plana i una desena de poblacions com Coves de Vinromà o Benlloch cauen sense oferir resistència. El següent episodi cruent té lloc a Sant Mateu. Sense artilleria, ubicada a Mequinensa, com a línia defensiva, el setge, que havia de durar dos dies, es perllonga entre el 28 de desembre i el 9 de gener del 1706. Borriol també serà arrasat.

Aviat arribarà el torn de Vila-real, una població situada entre el riu Millars al nord i el riu Sec de Betxí al sud, un pont de comunicació entre el litoral i Aragó per la vall del Millars i la serra

Els documents de l'època parlen d'una repressió deliberadament cruenta per donar exemple a unes altres poblacions

d'Espadà. Una vila medieval de planta quadrada amb el seu perímetre defensat per una muralla de 6 metres d'alçària i 1,70 d'ample. L'any 1706 es calcula que hi havia al voltant de 800 o 1.000 cases, cosa que suposaria una població aproximada d'uns 3.500 habitants, a la qual tal volta caldria sumar gent de pas o refugiada.

Un càstig exemplar. Tot i ser una plaça estratègica, les tropes borbòniques no esperen una gran resistència: els espies informen que els efectius afins a l'arxiduc Carles estan concentrats a Castelló de la Plana per garantir-ne la defensa. D'una altra banda, la ciutat està regida per una majoria de terratinents favorables a mantenir el jurament de fidelitat a Felip V fet el 1701. "Però la major part del clergat, part del patriciat urbà i la majoria dels professionals en ascens en el govern municipal o les institucions forals eren obertament favorables a la causa de Carles III", apunta Vicent Gil. A l'arribada de l'exèrcit borbònic a Vila-real, hi ha un simulacre de parlament amb les autoritats partidàries

de la rendició, tot i que una part de la població vol plantar cara. L'historiador borbònic José Manuel Miñana apunta la versió que Moscoso està disposat a "perdonar a los de Villareal de su mala acción (sic), siempre que volviesen al buen camino". Amb tot, els testimonis austriacistes coetanis, com el de Mossèn Pedro Cubero, en el seu *Llibre de Batejos* de l'església parroquial, parlen d'un atac "avent entrat de pau fingida".

Fou una batalla molt cruenta, en tot cas. Es va encerclar la vila i es produí un atac simultani pels portals de Castelló i València. Després hi ha una aferrissada defensa casa per casa. Moscoso parla en el seu diari d'un combat de dues hores i mitja, amb episodis com els d'una trentena de clergues que es negaren a rendir-se, foren passats a degolla i els seus cossos devorats pels porcs. "La part més truculenta dels fets siga possiblement la mort del clergat", assegura Gil. La lluita continua a les teulades. És aleshores quan el líder militar borbònic ordena cremar diferents parts de la ciutat per acabar de vèncer la feroç resistència austriacista. En el diari d'operacions, el

lets l'any 2011 i acte conjunt amb la comissió 25 d'Abril de Xàtiva, el passat mes de gener.

Conde de las Torres comptabilitza 700 morts, sense computar els que quedaren sepultats o reduïts a cendres. Una brutal repressió que els borbònics consideren una acció de guerra modèlica “justo castigo a la infidelidad” i exemple per aquietar els rivals i decidir els indecisos. “El escarmiento parece natural produzca favorables efectos, frustrado la esperanza de socorro de los Cathalanes”, arriba a dir el Conde de las Torres amb una sintaxi impossible però un sentit absolutament nítid. “Des de la destrucció de Vila-real, la violència premeditada i sistemàtica contra la població civil esdevindrà una constant del conflicte armat de la guerra de Successió”, assegura l'arxiver vila-realenc.

Aquest tarannà dolorosament pioner de la destrucció de Vila-real no ha estat prou ponderat per la historiografia recent de la guerra de Successió, en opinió de Gil. “En molts estudis s'obvia la destrucció de Vila-real perquè se'n desconeixen els fets. Xàtiva sempre ha estat el referent de la defensa de les llibertats valencianes, en part per l'anècdota del quadre capgirat de Felip V. Fins i tot algun lletraferit ha vingut a dir que no n'hi havia per a tant, que hi havia molt d'exageració de jocs florals”, critica Gil, que també emfatitza les conseqüències negatives per a la ciutat. “Tot i que no es pot saber amb seguretat el nombre de morts, sí que sabem que Vila-real es

queda molt despoblada perquè el 1711 hi ha intents perquè es repoble”, explica. Per fer-ho, es recorre a un contingent de soldats borbònics del destacament d'Orà, a Algèria, de la més variada procedència, amb una conseqüència col·lateral gens menyspreable des del punt de vista identitari. “Quan es repobla Vila-real amb aquests soldats i les seues famílies, les classes dirigents, per justificar la seua bona voluntat envers els borbònics, concerten matrimonis amb fills i filles. És una manera molt pràctica de castellanitzar la ciutat”, ironitza.

No caure en l'oblit. Fermí Font, actual president de l'Associació Cultural Socarrats, explica que els primers actes que recordaven la crema de la ciutat “tenien una participació reduïda. Era un acte senzill, on un grup de persones dipositava una corona en la torre Motxa. Amb la creació de Socarrats esdevé un dels actes emblemàtics de l'associació”. L'any 2006, coincidint amb el 300 aniversari, es crea una comissió cívica. Hi ha publicacions i conferències i, per primera vegada, hi ha un toc de campanes a morts en record de les víctimes de la tragèdia. “A Vila-real no hi ha la contaminació que es dona en uns altres llocs pel tema de la llengua. Els governs de dretes han estat respectuosos amb la nostra tradició i, fins i tot, una regidora popular acudia als actes a títol particular”, apunta Font

per recalcar el tarannà transversal de la commemoració.

Però no serà fins el 2011, amb el canvi de govern, que el recordatori de la crema de Vila-real s'institucionalitza “i agafa volada”, reconeix el president de Socarrats. Des d'aleshores, participen en l'acte els Miquelets del Regne de València, un col·lectiu que participa en els actes i recreacions històriques de la guerra de Successió. Com també ha participat el col·lectiu Senyera infinita, d'Almenara. Aquest 2014, a més, hi ha hagut un intercanvi amb la comissió que organitza l'homenatge als Maulets de Xàtiva, que acudí el gener a Vila-real. El passat mes d'abril, Socarrats tornà la visita acudint a la capital de la Costera.

“Abans d'aquests actes, la gent no recordava res, tret de quatre erudits”, assegura Toni Royo, del Casal Jaume I de Vila-real, entitat que també participa en els actes commemoratius. “A poc a poc, la celebració començà a fer-se gran. I amb el 300 aniversari, l'Ajuntament accedí a participar-hi, però cal encara molt de treball a les escoles i donar projecció, no quedar-se tan sols en el toc historicista”, reclama Royo, que recorda que encara alguna gent confon els miquelets amb una recreació de les tropes napoleòniques. “Cal recalcar que Vila-real ha estat sempre, des dels aplecs de la Plana, embrió del nacionalisme. És un lloc on el record d'allò històric es pot projectar a la realitat actual. L'exemple de Vila-real es pot estendre a la resta del País Valencià”, assenyala, en al·lusió als bons resultats electorals de Compromís.

“L'Ajuntament de Vila-real dóna suport total a aquesta reivindicació. I l'institucional es nota en el fet que cada vegada se suma més gent als actes”, assegura Pasqual Batalla, primer tinent d'alcalde per Compromís. Batalla posa com a exemple del suport municipal l'estrena el 2012 d'una obra teatral, *Dies d'incertesa*, escrita per Vicent Cerdà, on es recreen aquells fets, un muntatge del qual sorgí la companyia Socarratsteam. I destaca que el músic Rafael Beltran, fill predilecte de Vila-real i autor de sintonies televisives tan conegudes com les d'*Estudio Estadio* o *Informe Semanal*, s'ha ofert per compondre una obra que podria estrenar-se el gener de 2015. Una història amb lletra i música.

Xavier Aliaga